

ris, ubi propria eius ratio declaratur posita in ipso necessario et immutabili *Esse* absoluto. « Ego sum » Exod. III. « Antequam Abraham fieret, ego sum » Io. VIII. 58. « Ego primus et novissimus. » « Ego sum Alpha et Omega. » De his egimus in citata thesi XXII.

Igitur sensu absoluto et plenissimo Scripturae usurpant nomen *aeternitas αἰών, αἰών των αἰώνων, עולם ועד עולם ועד* (1), quando dicitur Deus permanens *in aeternum*, Deus vivens *in aeternum, in sempiternum, in saecula saeculorum*, iurans per semetipsum: « vivo ego *in aeternum* » Deut. XXXII. 40; Ps. IX. 8; XCI. 9; Dan. IV. 31; Ecclesi. XVIII. 1; Apoc. I. 18; IV. 9. 10; V. 14, et quando Deo dicitur: *ex tunc a saeculo tu es* Ps. XCII. (93.) 2.

Patrum sententias in re manifestissima describere non est necesse; lege sis Petav. I. III. c. 3. 4; Thomassin. I. V. c. 12. 13. Vide etiam superius th. XXIII.

THESIS XXXII.

De temporalium coexistentia cum divina aeternitate.

« Ex propria ratione incommutabilis aeternitatis Dei consequitur, omnia existentia in aliqua temporis differentia coexistere secundum suum esse actuale toti aeternitati divinae quamvis non ab aeterno; secundum cognoscibilitatem vero ipsius esse actualis obversari incommutabili conspectui Dei ab aeterno. Quae quidem propria notio coexistentiae cum aeternitate ex disertis ss. Patrum testimoniis demonstratur. »

De omnium temporum, et rerum quae contingunt in tempore, comprehensione in aeternitate divina inter antiquiores quosdam theologos litigiose disputatum est, cum alii affirmarent, omnia quae aliquando existunt in tempore, secundum ipsum suum esse reale comprehensa esse et semper fuisse « in mensura aeternitatis », et « secundum suum esse reale ab aeterno habere coexistentiam in ipsa aeternitate ».

(1) Haec duo vocabula saepe per pleonasmum coniunguntur ad maiorem vim et ad proprietatem aeternitatis exprimendam. Vulgata aliquando vertit « in aeternum et ultra », quod conferri potest cum modo concipiendi perfectiones divinas per notiones secundum excessum, de quo supra th. XII. n. III.

te » (1); alii contra defenserent, omnia in tempore existentia aeternitati divinae (seu quod prorsus idem est, substantiae Dei entis necessarii et immutabilis, in quo nulla possibilis est successio) utique coexistere secundum suum esse reale, quando actu existunt; sed quia actu non existunt ab aeterno, ideo hoc esse reale non habere coexistentiam in aeternitate ab aeterno; divinum tamen intuitum incommutabiliter ferri ab aeterno in triplicem statum contingentium in tempore, ut scilicet pro diversa differentia temporis sunt adhuc futura, sunt actu existentia, sunt praeterita. Dummodo habeatur genuina notio divinae aeternitatis, quae nihil est aliud quam ipsum necessarium et immutabile *Esse* divinum, haec res ita per se liquet, ut numquam debuisset in controversiam vocari. Est tamen distincta quaestionis declaratio utilis maxime in hunc finem, ut recte concipiatur ratio, qua se habet obiectum scientiae Dei, quae ab aeterno fertur in ipsam rei existentiam contingentem in tempore et dicitur scientia visionis; ab his quippe notionibus pendet intelligentia aliarum gravium quaestionum, et nominatim conciliatio libertatis creatae cum incommutabili praescientia vel potius scientia Dei, de qua inferius suo loco dicturi sumus.

I. Ut patet ex declarato statu quaestioonis, omnium quae aliquando sunt, erunt et fuerint, *praesentia in aeternitate Dei* intelligi potest dupliciter: primo ita, ut praesentia sit coexistentia rerum cum aeternitate in ipsarum esse actuali; deinde ita, ut praesentia intelligatur aeterna in idea, scientia, et visione divina pro quovis statu praeteriti, praesentis

(1) Ne videamur statum controversiae non sincere exposuisse, audiatur unus horum theologorum, qui appellat etiam ad alios sibi consentientes. « Conclusio nostra sit: res futurae non solum sunt praesentes Deo in aeternitate secundum esse obiectivum sive in esse cognito, sed etiam secundum realem praesentiam et actualitatem, quam habebunt in nostro tempore... Probatur (post ea quae ipsi videbantur argumenta ex Scriptura, ex PP., ex visione intuitiva, ex indivisibilitate aeternitatis) quinto: illud quod aliquando coexistit aeternitati, semper illi coexistit, nam aeternitas est tota simul, ut dictum est; sed nato Antichristo erit verum dicere, Antichristus coexistit Deo in aeternitate secundum suum esse reale, ergo ab aeterno habet hanc coexistentiam in ipsa aeternitate » Didacus Alvarez de Auxil. I. II. c. 8. n. 3. 5.

et futuri, quo res quandocumque se habent. De his ex ipso conceptu aeternitatis in superiori thesi n. I. declarato manifesta omnino sunt sequentia.

1° Quidquid incipit existere, et quidquid existit cum tempore et in tempore, necessario coexistit aeternitati seu durationi aeternae Dei, quae nihil est aliud quam ipsum *Esse* divinum, quatenus totum simul immutabiliter et interminabiliter permanens. Coexistit autem res temporaria secundum suam *existentiam in actu spectata* ipsi *Esse* aeterno sive durationi aeternae Dei pro eo tantum tempore, quo ipsa temporaria existentia durat; et vero coexistit res vel permanenter vel successive, prout in se durationem habet vel permanentem vel successivam. Successiva nimurum est coexistentialia non quasi successio esset in ipsa duratione aeterna; sed quatenus successio est in termino coexistente, cuius singulariae durationis partes durationi aeternae pro eo tempore solum, quo actu sunt, coexistunt in *realitate actuali*. Igitur hac actuali realitate spectata, quae *nunc sunt*, coexistunt aeternitati Dei; quae *praeterierunt* et non sunt amplius, coexistebant tune quando erant, *eidem* aeternitati immutabili; quae nondum actu sed *futura* sunt, coexistent *eidem* aeternitati tune, quando erunt; non autem praeterita uni parti, praesentia alteri, et futura iterum alteri parti durationis aeternae coexistunt, cum partes aeternitas divina nullas habeat. Si igitur aeternitas consideretur secundum se, et ut est *Esse* permanens, quaevi res temporaria aliquando existens coexistit *toti* aeternitati divinae h. e. incommutabili substantiae divinae; si vero considerentur durationes possibles successivae, quae possent maiores ac maiores in indefinitum aeternitati coexistere, et cum his possibilibus durationibus confertur actualis duratio rei temporariae, sic haec duratio temporaria dicitur *non toti* aeternitati coexistere. Quae universa ratio coexistendi exprimi potest hac formula: temporaria omnia coexistunt *toti* aeternitati Dei, sed non *totaliter*.

2° Si spectetur esse creatum et temporarium, quatenus subest scientiae et visioni divinae, haec sane scientia eo ipso, quod est aeterna et citra omnem successionem, eodem

semper modo se habet, sive creatum esse sit adhuc in se futurum, sive iam in actu, sive praeteritum. Pro unoquoque ergo suo statu ab aeterno et sine mutatione praesens est voluntati vel disponenti vel permittenti, et scientiae divinae, quae illud ab aeterno et in aeternum intuetur pro una temporis differentia ut futurum, pro alia ut actu existens, pro alia ut praeteritum. « *Futura* nondum sint, et praesentia iam sint, et praeterita iam non sint, ipse vero haec omnia stabili sempiterna praesentia comprehendit. Nec aliter nunc, aliter antea, et aliter postea, quoniam non sicut nostra ita quoque eius *scientia* trium temporum, praesentis videlicet, praeteriti, vel futuri varietate mutatur, apud quem non est transmutatio nec momenti obumbratio » Augustin. Civ. Dei XI. 21. Secundum suam igitur cognoscibilitatem esse creatum praesens est non solum *toti* aeternitati, sed etiam *totaliter*. Igitur, ut loquitur s. Thomas cont. Gent. l. I. c. 66, « quidquid per totum decursum temporis agitur, divinus intellectus in tota sua aeternitate intuetur, quasi praesens; nec tamen, quod quadam parte temporis agitur, semper fuit existens. » Ratio autem et fundamentum huius praesentiae aeternae ex parte creaturarum illud est, quia ab aeterno verum erat, talem rem creatam pro determinata temporis differentia esse existentem, pro alia praeteritam, pro alia futuram, quas omnes differentias aeterna Dei scientia eodem semper modo intuetur. De hac re distinctius dicemus, ubi tractabimus de scientia Dei.

II. Declaratae hactenus notionis veritas de coexistentialia temporalium cum divinâ aeternitate confirmatur ex ss. Patrum doctrina diserta. Patres enim, ubi de rerum omnium praesentia in Dei aeternitate loquuntur, constanter eam spectant in connexione cum voluntate vel permissione et cum scientia, ac sub scientia aeterna. « Nihil non semper cum Deo fuit, quidquid in rebus est; quae etsi ad creationem sui coepit sunt, non sunt tamen ad Dei vel scientiam vel potestatem inchoata. Et testis est nobis propheta dicens: Deus qui facit omnia, quae futura sunt (1). Quae enim fu-

(1) Is. XLV. 11. ubi in latina Vulgata et in hebraico textu est: Dominus sanctus Israel plastes eius; ventura interrogate me etc.,

tura sunt, licet in eo quod creanda sunt, adhuc flent; Deo tamen, cui in creandis rebus nihil novum aut repens (al. recens) est, iam facta sunt, cum et temporum dispensatio est, ut creentur, et iam in divinae virtutis praesciente efficientia sint creata.... Omnis horum praeparatio Deo est coaeterna » Hilarius de Trin. l. XII. n. 39. Ita etiam Ambrosius de Fide ad Gratian. l. I. c. 15. al. 7. « Deo, quae sunt futura, praesentia sunt, et ei cui praecognita sunt omnia, ventura pro factis sunt, sicut scriptum est: qui fecit, quae ventura sunt. » Augustinus frequenter haec declarat. « Ubi et quando faciat, incommutabile consilium penes ipsum est, in cuius dispositione iam tempora facta sunt, quaecumque futura sunt. Nam temporalia movens, temporaliter non movetur, nec aliter novit facienda quam facta » Aug. Civ. Dei X. 12. Luculentissime de re agit l. II. ad Simplician. q. 2. n. 2, ubi ostendit, quare in Deo potius scientia quam praescientia sit dicenda. « Si enim scientia Dei, inquit, res ipsas habet, non sunt ei futurae sed praesentes, ac per hoc non iam praescientia sed tantum scientia dici potest. Si autem sicut in ordine temporalium creaturarum, ita et apud eum nondum sunt quae futura sunt, sed ea praevenit sciendo; bis ergo ea sentit, uno quidem modo secundum futurorum praescientiam, altero vero secundum praesentem scientiam. Aliquid ergo temporaliter accedit scientiae Dei, quod absurdissimum atque falsissimum est. » Si igitur praescientia et scientia dicuntur ratione ipsius cognoscentis, quod in eo aliter se habeat praescientia, dum res nondum sunt in propria existentia; et aliter scientia, dum iam existunt; negandum est, in Deo esse praescientiam. Nam in eo nulla est successio ab imperfectiore cognitione ad perfectiorem; sed eodem semper modo res omnes pro omni suo statu scientiae aeternae et immutabili praesentes sunt. Si tamen versus status rerum consideratur, nihil impedit, quominus cognitio, cui subest status rerum ut adhuc futurarum, praescientia, et eadem, quatenus ei subest status rerum ut iam apud LXX. legitur: ὁ Θεος ὁ ἀγιος Ἰσραηλ ὁ ποιησας τα ἐπερχομενα. Ἔρωτησατε με κ. λ. Ita a veteribus PP. graecis et latinis frequenter citari solet.

existentium, *scientia* dicatur. Quia vero ad statum utrumque intuitus Dei fertur ab aeterno, successio non est in cognitione divina sed in rebus cognitis.

Imitantur Augustinum in hoc modo verissimo scientiam Dei considerandi multi Patres alii, ut Gregorius M. Moral. l. XX. n. 63. ed. Maur. « Quomodo (Deus) est praescius, inquit, dum nulla nisi quae futura sunt, praesciantur; et scimus, quia Deo futurum nihil est, ante cuius oculos praeterita nulla sunt, praesentia non transeunt, futura non veniunt; quippe quia omne, quod nobis fuit et erit, in eius conspectu praesto est, et omne quod praesens est, scire potest potius quam *praescire*..... Et quia ea quae nobis futura sunt, videt, quae tamen ipsi semper praesto sunt, *praescius* dicitur; quamvis nequaquam futurum praevideat, quod praesens videt. Nam et quaeque sunt, non in aeternitate eius ideo videntur, quia (iam actu) sunt, sed ideo (infallibili consequentia) sunt, quia videntur (1)... In illo enim nec praeterita nec futura reperiiri queunt, sed cuncta mutabilia immutabiliter durant, et quae in se ipsis simul existere non possunt, illi simul omnia assistunt. » Ita et Boëthius de Consol. l. V. pros. 6. et Anselmus de casu diaboli c. 21. scientiam potius quam praescientiam in Deo esse docent ideo, quia « *scientia* eius infinita praeteriti ac futuri spatia complectens omnia, quasi iam gerantur, in simplici cognitione considerat. » Qui plura desiderat, legat Didacum Ruiz de scientia Dei disp. 28. sect. 4. et disp. 25. sect. 4.

Haec itaque sunt, quae Patres disertissime docent. a) Res temporariae, si « in se ipsis, secundum creationem, in eo quod creandae sunt, in ordine temporalium creaturarum, » h. e. in reali existentia spectentur, non coexistunt aeternitati divinae, nisi quando iam existunt in se ipsis. At vero b) si tempora et quae sunt in tempore, considerentur, ut subsunt « Dei scientiae, oculis, conspectui, consilio, dispositioni, praeparationi, dispensationi, potestati, praescienti efficientiae », ita omnia tempora et quae fiunt in tempore, ab aeterno et eodem semper modo simul omnia praee-

(1) De hac Gregorii sententia inferius dicemus.

sentia sunt scientiae ac potestati Dei, atque ex parte divinae virtutis et efficientiae iam facta, iam creata sunt (1), quia eorum praeparatio in Deo est aeterna. Unde c) obiectum divini conspectus immutabilis et eodem semper modo se habentis est ab aeterno ipsum *reale esse* eorum omnium, quae fiunt et sunt in tempore, licet illud *esse* in se non existat ab aeterno; quia Deus «*non secundum trium temporum varietatem, non aliter nunc aliter antea, non uno modo secundum futurorum praescientiam, altero vero secundum praesentem scientiam ea sentit, sed omnia stabili et semper terna praesentia comprehendit.*» Hinc d) *esse* rerum secundum suam cognoscibilitatem, sive hoc verum, quod tales res, tales actiones creaturarum contingentes vel etiam liberae pro certa temporis differentia existunt, hoc inquam cognoscibile *esse* rerum est ab aeterno obiectum (secundarium) et terminus divini intuitus; non autem tum primum incipit esse divinae intuitionis obiectum, cum sua incipit *realis existentia*. Quare existentia actualis in tempore est quidem ratio, cur ab aeterno verum sit, talem rem pro tali temporis differentia actu existere; et ideo actualis existentia rei in tempore est ratio, cur res eadem sit in aeterno statu cognoscibilitatis, etiam dum res nondum actu existit; ac proinde existentia actualis in tempore est conditio, sine qua illa existentia non esset obiectum aeternae visionis divinae. Attamen divinae intuitionis sive causa sive conditio non est actualis existentia ita, ut non sit intuitio nisi tum primum, cum res in se actu existit. Igitur praesentia rerum secundum *esse* cognoscibile in aeternitate, ratione praecedit visionem divinam; at divina visio non solum ratione sed etiam tota aeternitate, ut loquitur Augustinus (Civ. Dei XII. 25.), praecedit actualem rerum existentiam. Totum potest exprimi hac formula: *coexistentia actualis non est conditio necessaria aeternae intuitionis divinae; existentia actualis in tempore est fundamentum aeternae cognoscibilitatis et relationis ad intuitionem divinam; existen-*

(1) «*Quomodo ergo facta sunt, quae futura sunt, nisi quia operatoria virtus et scientia comprehendit numerum omnium saeculorum*» Ambros. de Fid. ad Gratian. l. V. c. 16. al. 7.

tia actualis secundum relationem cognoscibilitatis praesens est aeternitati divinae toti et totaliter.

Hinc patet, quomodo nulla sit contradicatio realis inter PP. plurimos suo loco afferendos, qui solent affirmare nominativum de actibus liberis creaturarum: non ideo esse illos actus, quia videntur a Deo; sed ideo videri, quia sunt; et inter Gregorium M. quem audivimus docentem: «*quaeque sunt, non in aeternitate eius ideo videntur, quia sunt; sed ideo sunt, quia videntur.*» Gregorius enim manifesto loquitur de actuali coexistentia (1), de qua est ex dictis verissimum, non ideo res videri a Deo, quia iam actu sunt; sed imo inde, quod Deus ab aeterno res videt, consequens est infallibile et consequentia necessaria, ut res pro temporis differentia actu existant et ita existant, pro qua Deus et sicut Deus eas existentes videt (2). Patres vero alii

(1) Idem hoc dictum ab Augustino Trin. XV. c. 13. et aliis usurpatum de scientia Dei practica et effectrice, de qua nullum potest esse dubium, quin res ideo sint, quia noscuntur. «*Universas creaturas Deus et spirituales et corporales non quia sunt, ideo novit; sed ideo sunt, quia novit: non enim nescivit, quae fuerat creaturus. Quia ergo scivit, creavit; non quia creavit, scivit.*»

(2) S. Thomas multis in locis lucide declarat praesentiam rerum in aeterna visione Dei intelligendam esse secundum *esse* cognoscibile, quia «*divinus intuitus fertur super omne tempus,*» atque ideo Deum res contingentes non cognoscere, prout sunt adhuc in sua causa proxima indeterminatae *ad esse* vel *non esse*; sed visioni Dei subesse ipsum *esse* rerum determinate existentium pro aliqua temporis differentia. «*Tunc aliquid cognoscitur ut futurum est, quando inter cognitionem cognoscentis et rei eventum inventur ordo praeteriti ad futurum. Hic autem ordo non potest inveniri inter cognitionem divinam et quamecumque rem contingentem; sed semper ordo divinae cognitionis ad rem quamecumque est sicut ordo praesentis ad praesens.*» Declarat hoc similitudine hominis, qui videret multos successive transeuntes per viam. «*Si sua visio tota simul posset existere, simul praesimaliter transirent; unde cum visio divinae scientiae aeternitate mensuretur, quae est tota simul et tamen totum tempus includit nec alicui parti temporis deest, sequitur, ut quidquid in tempore geritur, non ut futurum sed ut praesens videat*» S. Th. de Verit. q. 2. a. 12. Unde infert Angelicus, nexus inter hoc dictum: si Deus scit aliquid, illud erit; esse nexus necessarium, licet res in se contingenter vel libere fiat. Nam «*licet contingens non sit determinatum, quamdiu futurum est, tamen ex quo productum est in rerum natura, veritatem*

considerant rerum existentiam, quatenus est fundamentum, cur res tamquam existentes sint cognoscibiles, et hoc sensu ratione prior est veritas existentiae pro aliqua temporis differentia, quam eiusdem intuitio; proindeque res non ideo sunt, quia videntur; sed quia aliquando sunt, ideo ab aeterno videntur.

Post haec omnia manifestum esse puto, illius sententiae, « res omnes sunt divinae aeternitati praesentes, » non hanc posse admitti interpretationem, ut intelligatur coexistentia rerum ab aeterno. Sed supposita veritate, quod res quando sunt, coexistunt aeternitati modo supra explicato, dissidium totum ad hoc revocatur: utrum dicendum sit, praesentiam rerum in aeternitate nihil esse aliud, quam quod res cognoscuntur a Deo cognitione aeterna, in qua nulla est successio; an potius loquendum ita sit: illud ipsum esse actuale, quod secundum realem existentiam incipit in tempore, secundum cognoscibilitatem suam ab aeterno subest divinae intuitioni. Si illi, qui primo modo loquuntur, simul defendunt,

determinatam habet; et hoc modo super illud fertur intuitus divinae cognitionis » ibid. ad 1. « Intuitus divinae cognitionis fertur ad rem, secundum quod est in sua praesimalitate, prout est iam determinata ad unum, et ulterius quantum ad hoc non potest variari. Si autem res ipsa aliam dispositionem accipiat, illa iterum erit eodem modo divinae visioni subiecta, et sic scientia Dei nullo modo variabilis est » ibid. a. 13. Igitur docet Angelicus, quando agitur de visione Dei infallibili et aeterna declaranda praesertim quoad actiones procedentes a causis secundis non a priori determinatis ad unum, sed sese libere determinantibus ad alterutrum, non satis esse considerare ideas practicas et effectrices sive rationes aeternas in Deo; sed oportere habere prae oculis aeternum Dei intuitum super omne tempus, quo constituitur praesentia rerum secundum esse cognoscibile in aeternitate. Hic est sensus clarissimus illius loci, quem nonnulli cum Didaco Alvarez l. c. ad non intelligibilem coexistentiam omnium rerum cum aeternitate detorserunt. Locus habet ita: « Omnia quae sunt in tempore, sunt Deo ab aeterno praesentia, non solum ea ratione, qua habet rationes rerum apud se praesentes, ut quidam dicunt, sed quia eius intuitus fertur ab aeterno supra omnia, prout sunt in sua praesimalitate. Unde manifestum est, quod contingentia infallibiliter a Deo cognoscuntur, in quantum subduntur divino conspectui secundum suam praesimalitatem, et sunt futura contingentia suis causis proximis comparata » 1. q. 14. a. 13. cf. in 1. dist. 38. a. 5.

res contingentes et nominativi actus liberos non cognosci a Deo ab aeterno, quatenus sunt in se ipsis, sed quatenus Deus comprehendit totam efficaciam cause, ut nonnullis placuit; discrimen inter priorem et posteriorem sententiam esset reale; si vero conceditur, quod nos infra demonstrabimus, ipsum esse actuale adeoque etiam actum contingente et liberum in se cognoscibilem esse obiectum divinae intuitionis ab aeterno, quia ab aeterno verum est, hunc actum pro tali tempore existere; discrimen inter utramque sententiam illam evadit verbale, et lis tota erit de modo loquendi. Non potest tamen negari, secundum dicendi modum esse longe clariorem et distinctiorem, quem etiam s. Thomae familiarem esse in nota praecedenti vidimus, ubi non actum primum indeterminatum sed actum secundum iam determinatum cause contingentis ac liberae obiectum huius divinae visionis esse docet.

THESIS XXXIII.

Divina immensitas est eminentia Dei supra relationes loci et spatii.

« Sicut aeternitas se habet ad tempus, ita ad locum et spatium se habet immensitas divina. Haec igitur non solum tamquam omnipresentia Dei intelligenda est, sed tamquam eminentia divini Esse absoluti super omnem relationem loci et spatii; sicut aeternitas eminent super omnes relationes temporis. Secundum hanc notionem attributum immensitatis tum ex absoluta perfectione divinae essentiae intelligitur, tum ex directa doctrina Scripturarum deducitur. »

I. Sicut cuivis rei quovis modo duranti potest coexistere tempus sive successio rerum, ac propterea aeterno potest coexistere tempus in indefinitum; ita etiam cuivis existenti potest coexistere aliud ea relatione, quam dicimus praesentiam; et proinde ei qui in modo existendi per praesentiam est illimitatus, possunt alia esse praesentia seu potest ipse aliis esse praesens in indefinitum. Qui autem tales habet modum praesentiae, is merito dicetur immensus. Sicut ergo prima et obvia notio aeternitatis videtur concipi per comparationem ad coexistens tempus sine limite; ita notio